

svaghed, at han ikke gør sig tanker om, hvor repræsentative de personer, han citerer, egentlig er. Heller ikke bliver »holdningerne« sat i relation til den engelske politik over for Indien. Det havde også været nærliggende at sammenstille holdningsanalysen med andre forklaringer på, at England betragtede sit herredømme i Indien som permanent. Økonomiske og strategiske overvejelser har her utvivlsomt spillet en rolle, der er så betydelig, at den burde være medtaget. Undersøgelsen arbejder derfor nok med en ganske interessant problemstilling, men den må siges at have en ganske foreløbig karakter.

NIELS AMSTRUP

D. C. M. PLATT: *Finance, Trade and Politics in British Foreign Policy 1815–1914*. London, Clarendon Press: Oxford University Press, 1968. xl + 454 s. 84 sh.

Imperialismen har i snart mange år været blandt de emner, som af mange grunde kan kaldes centrale i historieforskningen. Alene i denne bogs bibliografi er opregnet ca. 400 bøger og artikler, og listen omfatter tilmed kun de fremstillinger, som har fundet vej til bogens noter. På trods af den livlige forskning og debat er man endnu næppe nået til enighed om, hvorledes man skal definere begrebet »imperialisme«, og under alle omstændigheder er der lang vej igen, førend man når til enighed om begrebets indhold. Snart sagt hver ny fremstilling fører til nye diskussioner, til nye indlæg; der er ingen grund til at antage, at D. C. M. Platts undersøgelser over den engelske deltagelse i den spegede proces i denne henseende vil adskille sig fra mængden.

Når dette er sagt, må det samtidig konstateres, at »Finance, Trade and Politics in British Foreign Policy 1815–1916« i henseende til både emnevalg og behandling hæver sig over gennemsnittet. Som så mange andre har Platt ladet sig inspirere af de gængse teorier om imperialismen; det er imidlertid hans fortjeneste, at han ikke lader sig nøje med at vandre ad stier, som allerede er be-trådt, men bidrager til den fortsatte diskussion med nyt materiale og nye synsvinkler. Som mange af sine forgængere erkender han, at en væsentlig forudsætning for en politik af dimensioner som imperialismen må være den statslige aktivitet: uden statslig initiativ eller støtte ingen imperialismen. Men som noget nyt påtager han sig det trælsomme arbejde at undersøge, hvilke forudsætninger der fandtes hos de mennesker, som i det daglige var sat til at forvalte Englands udenrigspolitik.

Fremstillingens ene hovedpunkt er derfor et forsøg på at kortlægge det engelske udenrigsministeriums og de ansvarlige engelske politikeres muligheder for og eventuelle ønsker om at fremme en imperialistisk politik. Der søges et »departmental view« gennem en konfrontation mellem finans- og handelsverdenens ønsker og FO's reaktion herpå. Detaillerede undersøgelser fører frem til den konklusion, at »H. M. Government was guided not by pressure from the city, but by the standards of international law accepted at the time. Positive action depended, time and again, on the opinion of the Law Officers«. Embedsmændene var eller følte sig som aristokrater, der så ned på finansverdenen, og som

derfor ikke uden videre var modtagelige for pression. Også selv om der i kredsen skulle være brådne kar, som kunne være objekter for bestikkelse, var disse muligheder for at øve indflydelse begrænset af »the departmental view«, som gjorde de enkelte embedsmænd til led i et kollektiv. Hertil kom, at de kontorer i ministeriet, som beskæftigede sig med handel, gennem det meste af perioden havde dårlige vilkår, samtidig med at konsulerne havde en lav prestige: éngang konsul – altid konsul; virkelige diplomater beskæftigede sig med storpolitik, og storpolitikken udspillede i de store europæiske hovedstæder, ikke i Cairo, Istanbul, Peking eller Montevideo.

Kunne FO og politikerne således temmelig suverænt afgøre, hvilken politik der skulle føres, og i det konkrete tilfælde: hvilke initiativer der skulle tages for at varetage engelske interesser, så melder sig spørgsmålet om, hvorledes man faktisk handlede i givne situationer. Bogens anden del er derfor en række studier over engelsk politik i områder, hvor der fandtes eller opstod økonomiske interesser. Ægypten, Tyrkiet, Persien, Det fjerne Østen, Afrika og Latinamerika inddrages i undersøgelsen, og Platt finder frem til et destillat af hovedlinjerne i den engelske politik. To primære mål søgtes fremmet: 1. Varetagelse af Englands sikkerhed, 2. Sikring af den engelske handel. Varetagelse af sikkerheden indebar et forsvar af det bestående, d. v. s. England og imperiets faste bestanddele: settlerkolonierne og Indien. Sikringen af handelen indebar etablering af bedst mulige handelsvilkår, hvadenten det betød lige vilkår for englændere på etablerede handelspladser eller åbning af hidtil lukkede markeder som f. eks. Kina.

De to mål ændrede sig ikke i perioden fra 1815 til 1914, men de ydre vilkår blev andre. Platt godtager, at England var blandt 'les satisfaits', som alene ønskede sikkerhed for det bestående. Det mål kunne relativt omkostningsfrit opfyldes indtil 1870'erne. Derefter skærpedes konkurrencen mellem de europæiske stater, og følgelig måtte England tage skrappe midler i anvendelse for at bevare f. eks. den sikre forbindelse til Indien. I handelspolitikken bestod laissez-faire-doktrinen frem til tiden efter 1. verdenskrig, men med den øgede internationale konkurrence blev free trade til fair trade: den engelske stats forpligtelser steg. Kombinationen af sikkerhedspolitik og handelspolitik drev England over i den position, hvorfra man var tvungen deltager i de forskellige 'delinger', hvadenten disse rummede etablering af protektorater, skabelse af interessesfærer eller oprettelse af kolonier. Bogens konklusion ligger da et sted mellem Robinsons og Gallaghers accentuering af sikkerheden som den drivende kraft i imperialismen og Fieldhouse's tese om, at imperialismen var et spejlbillede af et nyt diplomatisk mønster i Europa.

Der er som sagt næppe grund til at antage, at Platt får det sidste ord i den standende debat. Det bliver nok vanskeligt at bestride de indvundne resultater, men vanskeligere bliver det at nå til enighed om resultaternes gyldighed. Undersøgelsen baseres på den implicite antagelse, at udenrigspolitik alene føres af et lands udenrigsministerium – dets administration og politikere. Men netop på en tid, hvor laissez-faire var den herskende politiske filosofi, åbnedes der muligheder for at mennesker, der udfra formelle synspunkter ikke var repræsentative, kunne medvirke i udenrigspolitikens førelse. Hvadenten udenrigsministeriet kunne lide det eller ej, så kunne engelske finansfolk og handlende med held foregive, at de repræsenterede England. Platt har foretaget en indsnævring af be-

grebet udenrigspolitik, således at han er i overensstemmelse med ministeriets egne idealforestillinger, men det er tvivlsomt, om disse forestillinger deltes af alle dem, der handlede med englændere i 'imperialismens tidsalder'.

KNUD LARSEN

SHELTON H. SHORT: *British Attitudes to the Schleswig-Holstein Question, 1848-50*. 245 maskinskrevne sider. Kopi i Det kgl. Bibliotek.

I maj 1969 opnåede en yngre amerikansk historiker, *Shelton H. Short* (fra Virginia), den filosofiske doktorgrad ved Edinburghs universitet for sit arbejde om »British Attitudes to the Schleswig-Holstein Question, 1848-50«. Som bekendt kræves det i lande som bl. a. England og Amerika ikke, at disputater trykkes.

Udover en indledning og slutning indeholder Shorts velskrevne og godt disponerede arbejde følgende fem kapitler: *Economic Considerations*; *The Court, Cabinet and Parliament*; *Newspapers*; *Periodicals* og *Men of Letters*. De 3 sidste kapitler, altså skildringen af »den offentlige mening«, udgør med deres ca. 150 sider værkets hovedbestanddel.

Den engelske offentlige mening var, som bekendt, prodansk, og Short illustrerer dette ved talrige citater fra aviserne. Man sørgede, når det gik danskerne ilde, og frydedes over deres sejre ved Fredericia og Isted og afværgelsen af stormen på Frederiksstad. Forbigående kritik mødte Danmark dog ved dets opsigelse af Malmø-våbenstilstanden i foråret 1849, og visse klager over den for handelen på Nordtyskland generende danske blokade gav sig til kende i bladene.

Shorts fremstilling har nok stort set en oversigtsmæssig karakter. Men han har benyttet en omfattende litteratur – foruden de talrige aviser og tidsskrifter – og adskillige af værkets oplysninger har sikkert interesse for danske historikere, der sysler med nævnte tidsrum. Arkivalisk materiale har han brugt meget lidt og ingen avisarkiver. Jeg skal dog nævne, at han fra Richard Cobdens papirer i British Museum citerer flere breve fra Cobden, der viser dennes tyskvenlige indstilling og forbindelser med den tyske gesandt i London, Bunsen.

Skønt Short er i stand til at læse dansk, godtager han – som mange andre engelske forskere – tilsyneladende uden kritik de slesvig-holstenske dogmer om Slesvigs og Holstens statsretlige forhold og om Sydslesvigs befolkning som »ethnically« tysk. Den tysk-propagandistiske terminus »the Elbe Duchies« om Slesvig og Holsten løber ham også let i pennen såvel som den u-engelske form »Schleswig«. – En del mindre errata skal jeg lade uomtalt.

HOLGER HJELHOLT

GÜNTER RICHTER: *Friedrich von Holstein. Ein Mitarbeiter Bismarcks*. Lübeck und Hamburg, Matthiesen Verlag, 1966. 188 s. 20 DM.

Bismarck har haft en så dominerende stilling i den offentlige bevidsthed og i den historiske forskning, at hans medarbejdere og deres indsats som oftest er blevet glemt. Richters hensigt har været at råde bod herpå gennem en case study